

Situatie-beschrijving van het binnengebied 't Hofke te Eindhoven

Inhoudsopgave

Situatie-beschrijving van het binnengebied 't Hofke te Eindhoven.....	1
Voor de snelle lezer: Conclusies medio 2011.....	1
Aanwezige gebouwen, het kerkhof en andere voorwerpen op het gebied.....	4
Opgravingen van 1993, andere overblijfselen van de oude kerk.....	5
De toestand van de boerderij 't Hofke 13 is alarmerend!.....	5
Opmetingen van 1888 door A. Mulder en kranten-artikeltjes	6

5 Het binnengebied 't Hofke bevat nog sporen van zeer vroege bewoning, zoals bij
opgravingen in 1993 gebleken is. Tevens heeft daar tot de sloop in 1891 de oude St.
Martinuskerk, een Brabants kerkje in Romaanse stijl, gestaan, waarvan de vroegste
delen waarschijnlijk uit de dertiende eeuw stammen. Zeer waarschijnlijk liggen de
funderingen en ook delen van de kerkvloer nog onder de grond. In tijd en opbouw kan
10 deze oude kerk waarschijnlijk vergeleken worden met de restanten van de oude
Catharinakerk van Eindhoven.
Door gelukkig toeval heeft de voorganger van het Cultureel Erfgoed in 1888 foto's en
tekeningen laten maken van fantastische kwaliteit. Daarop zijn de verschillende
stadia - d.w.z. aanbouwen die later zijn toegevoegd, deuren die zijn dicht gemetseld,
15 en een gresbuizen rookkanaal vanuit het nieuwe deel van de sacristie - te
onderscheiden. Na de afbraak zijn wat korte notities over de leeftijd van de
afgebroken kerk gemaakt, maar of en waar deze notities te vinden zijn, is nog
onbekend.
Gegeven deze feiten zou het Archeologische Centrum Eindhoven en Helmond wellicht op
20 termijn onderzoek kunnen uitvoeren naar de kerk, in het gebied tussen 't Hofke 3 en 5
en achter de boerderij 't Hofke 13, een aanzienlijk gebied.

Voor de snelle lezer: Conclusies medio 2011

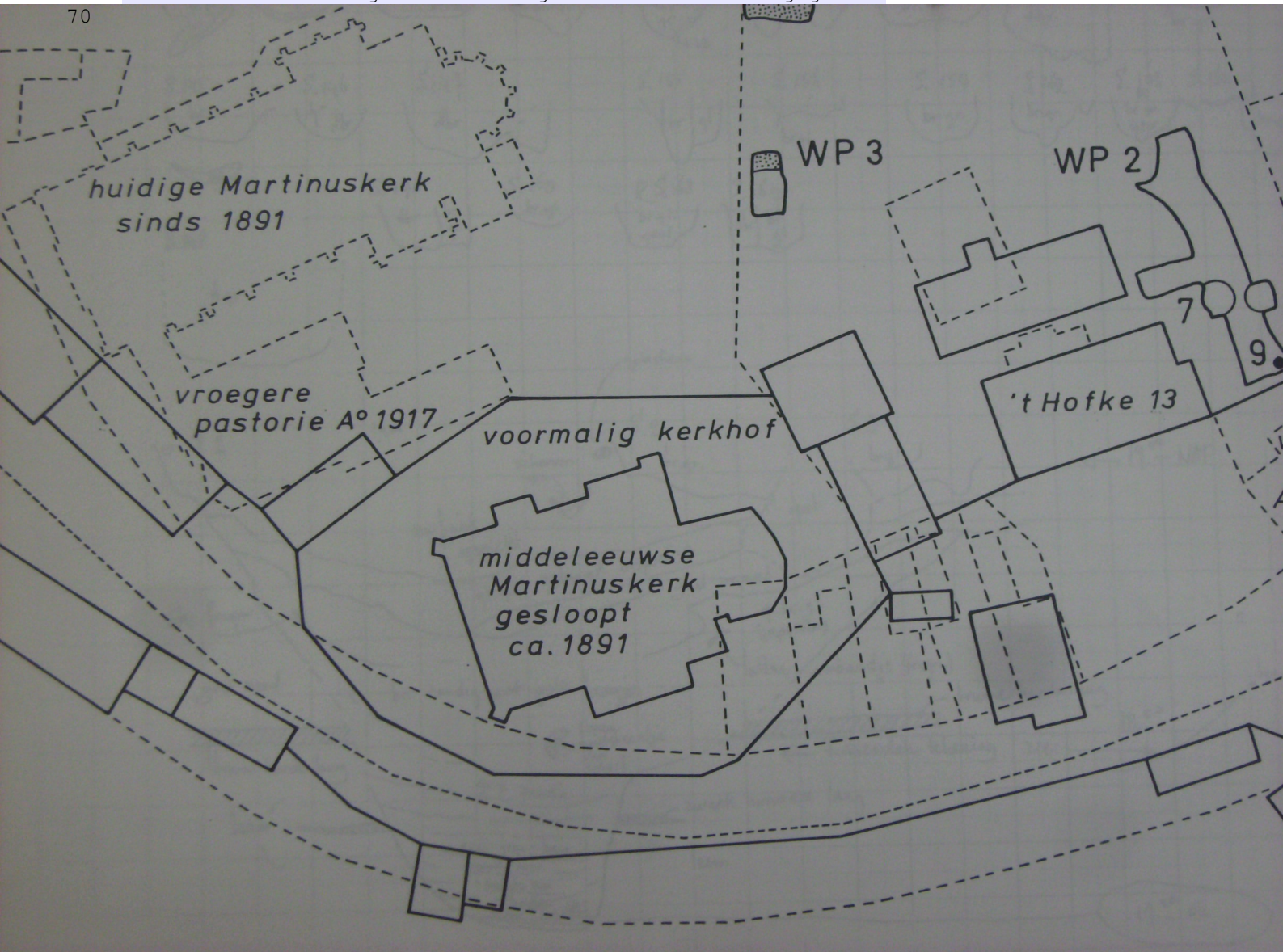
Uit het navolgende kunnen we het volgende concluderen:
Het gebied omsloten door de straat 't Hofke in Tongelre-Eindhoven, is vanaf circa
25 1200 bewoond, en bezit daarmee veel parallellen met het nabijgelegen Eindhoven. De
120 jaar geleden afgebroken St. Martinuskerk was het centrum van het dorp. Enkele
andere woningen vlak daarbij zijn zeer oud: de gebouwen van het huidige restaurant de
Merckthoeve, die ongeveer 25 jaar geleden hersteld zijn en 't Hofke 13, een boerderij
uit het eind van de 16e eeuw, ongeveer 10 jaar geleden voorzien van een nieuw
30 uiterlijk, maar sindsdien leegstaand en gekraakt door één persoon die met toestemming
van de gemeente voor de komende 5 tot 8 jaar de woning en het daarbij behorende
terrein van ruim 3000 m² "beheert".
De oude nieuwbouw-plannen voor een zestigtal woningen achter de boerderij wachten al
vele jaren op uitvoering... Zelfs de bouw van een drietal woningen links van de
35 huidige kerk komt maar niet van de grond, terwijl er al minstens 10 jaar over gepraat
wordt.
Het zuid-westelijk gedeelte van het binnengebied zou dus bebouwd moeten worden. Bij
de bouw-werkzaamheden daar zou men al snel op vele botten en dergelijke stoten,
afkomstig van de afgebroken kerk. Voor zover te achterhalen is, zal men in de tuin
40 van de huidige pastorie overal botten en schedels van overleden bewoners van Tongelre
tegenkomen, u moet dan denken aan de overblijfselen van vele honderden personen, maar
deze tuin zal niet door de nieuwbouw-plannen worden geraakt, hoewel de afstand van de
oude ommuring van het kerkhof tot de nieuwbouw minder dan 10 m bedraagt.
Gegeven het feit dat bij het aanleggen van nieuwbouw onmiddellijk botten en schedels
45 te voorschijn komen én archeologische vondsten, zal dat de bouw aanzienlijk
vertragen.
Het is daarom zinnig om dit voor te zijn en het gehele terrein, d.w.z. de tuin van de
pastorie waarop de afgebroken kerk gestaan heeft, met het terrein achter 't Hofke 13
50 in één keer te onderzoeken en bouwrijp te maken.
Wellicht zou er ook nagedacht kunnen worden aan een tijdelijke inrichting, met een
pad achter de kerk langs, vanuit het hek links van 't Hofke 13, door de tuin heen
naar de andere kant van 't Hofke, langs het vroegere RABO-gebouw.
Hoewel ik bijna 35 jaar hier vlakbij woon, ben ik tot enkele dagen geleden nog nooit
55 op die terreinen geweest. Nu staat er een ruïne van een schuur, die zeker niet
"monumentabel" is, ligt er verder overal rotzooi, ligt daarachter een veld met
manshoog onkruid, en daarachter allerlei, bijna zeker illegaal gebouwde, bouwwerken.
Ondanks het feit dat de gemeente Eindhoven eigenaar is van een groot deel van het

60 terrein, laat de gemeente het verloederen, staat illegale bouwwerken toe en doet alsof de neus bloedt. Ook kun je niet zeggen dat de gemeente zorgvuldig omgaat met hun cultureel erfgoed, wellicht nu de gelegenheid zich te revancheren en een wetenschappelijk onderzoek te paren met een algemene nieuwe indeling die rekening houdt met woningbouw op de lange termijn.

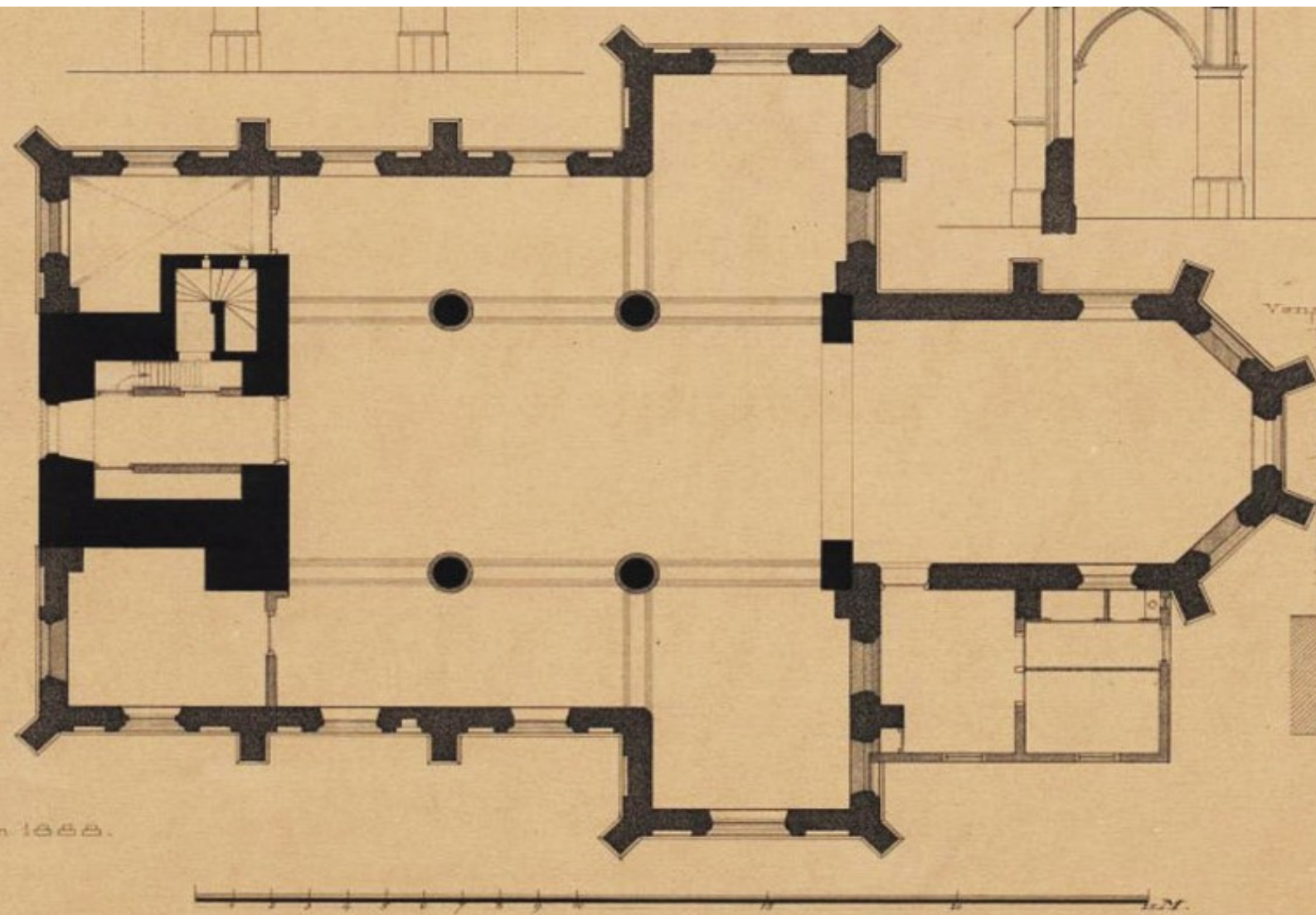
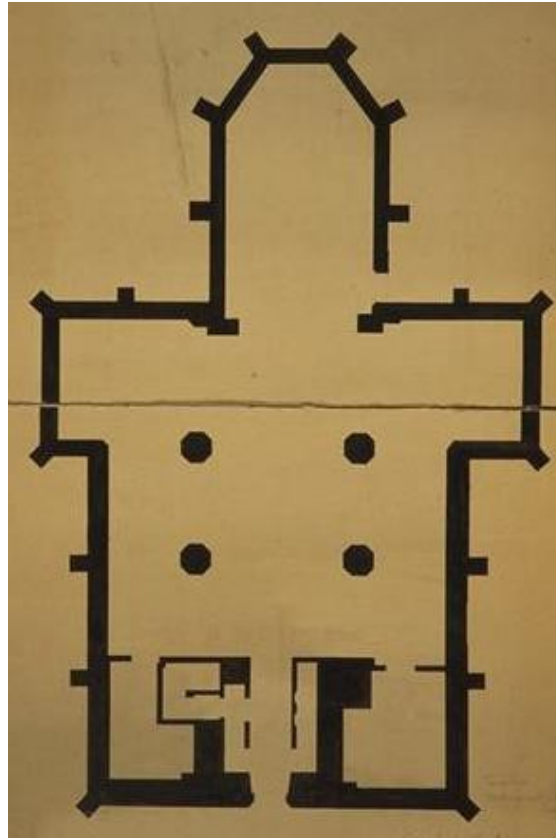
65 Paul Theelen

De plattegrond van de huidige en afgebroken St. Martinuskerk. Het grondplan van de kerk was aanmerkelijk kruisvormiger dan hier is aangegeven.

70

Een plattegrond uit [geschat!] 1700 en 1850 zien er zo uit:

75 **Aanwezige gebouwen, het kerkhof en andere voorwerpen op het gebied**

- Vanaf medio 2011 zijn er grote veranderingen te verwachten op juridisch gebied rondom de Martinuskerk te Tongelre-Eindhoven. In het recente verleden bezat de Parochie Tongelre in Eindhoven een drietal kerken. Eén daarvan, in de Molijnstraat, is enkele jaren geleden gesloopt, de tweede, de Antoniuskerk van Paduakerk aan de Fazantlaan/Lakerstraat, trekt ook steeds minder gelovigen zodat de verwachting is dat deze kerk niet lang te handhaven zal zijn. De hoofdkerk, 't Hofke 1, zal dan nog als enige kerk in het stadsdeel Tongelre overblijven. Maar ongeveer een of twee jaar geleden is de Parochie Tongelre opgegaan in een groter geheel, met een deel van stadsdeel Woensel en met het gehele parochie-gebied Nuenen. Maar de meest recente berichten duiden op een tweedeling van Eindhoven wat betreft de katholieke kerk: per 1 januari 2012 zou de Parochie Tongelre gaan behoren tot de nieuwe parochie Eindhoven Zuid. Bron: www.katholiekeindhoven.info

- De Parochie Tongelre bezit naast de twee bovengenoemde kerken nog de ("nieuwe") pastorie 't Hofke 3, die dus rechts van de huidige kerk ligt. Daarbij behoort een zeer grote, van straatzijde ommuurde tuin, waarin de vroegere Martinuskerk heeft gelegen. Deze kerk werd in 1891 gesloopt, nadat de huidige kerk, enkele tientallen meter daarvan verwijderd, klaar was gekomen.

- Uit recent onderzoek van de auteur blijkt dat de sloop van de oude Romaanse kerk ook bekend was bij de voorganger van het Cultureel Erfgoed, destijds een Dienst van het ministerie van Binnenlands[ch]e Zaken. De (latere) Rijks-architect Adolph Mulder heeft Tongelre op 11, 12 en 13 december 1888 bezocht en (tenminste 4) foto's van de kerk gemaakt en later 3 bouwkundige tekeningen, aan de hand van zijn aantekeningen en opmetingen. Op één van de foto's zijn op de voorgrond duidelijk de bouwmaterialen te zien die klaar lagen voor de huidige kerk.

Van Vincent van Gogh zijn twee potloodtekeningen van de kerk bekend, deze moeten uit circa 1885 zijn, maar ze bevatten hoegenaamd geen verder nuttige informatie. Een vijfde foto is bekend van het voorfront van de kerk; op deze foto is de toren op ongeveer 10-15 m hoogte onbeschadigd, terwijl de foto's van 1888 zeer duidelijke beschadigingen laten zien aan de spaarvelden onder de galmgaten van de toren. De afbeeldingen zijn te vinden op de website van het Cultureel Erfgoed, bijvoorbeeld: <http://beeldbank.cultureelerfgoed.nl/20209735>

- Links van de huidige kerk staat een drietal kleine woningen, die al minstens 15 jaar leeg staan. Een "projectontwikkelaar" (VB Groep, CRA Vastgoed) wilde dat deel van het binnengebied volbouwen met appartementen en ook de 3 huisjes opnieuw opbouwen. Zie <http://www.vbgroep.com/index.php?category0=projecten&id=69> Of deze bouw van de drie woningen op korte termijn ook werkelijk zal beginnen, betwijfelt de auteur van dit stuk. Maar Maas makelaars stelt de oplevering op "Eind 2011", hoewel nog niet eens met de bouw begonnen is!

- Hoewel de pastorie en de tuin dus in eigendom zijn van de Parochie Tongelre, doet zich de moeilijkheid voor dat het huis met tuin ongeveer 30 jaar geleden verhuurd is aan de heer Snep, met echtgenote en meerdere kinderen. In 2011 woont de heer Snep voor zover bekend alleen of met een vriendin in het enorme huis. De Parochie Tongelre heeft destijds de huurbescherming onderschat, want, na de afbraak van de kerk aan de Molijnstraat, wilde ze het weer in gebruik nemen als parochiecentrum, wat tot nu toe onmogelijk is gebleken. In de pastorie zouden zich nog vele voorwerpen moeten bevinden uit de beginjaren van de huidige kerk. In de tuin heeft de heer Snep vele jaren geleden een zwembadje [illegaal?] aangelegd; daarbij zouden ook veel botten gevonden zijn. Waarschijnlijk ligt dit badje naast de fundamenten van de oude kerk. Men vertelt ook dat er één of meer grafzerken in de tuin liggen. De heer Snep heeft deze zerken verborgen onder een verhoogd terras of ze waren ten tijde van pastoor Vogels al verborgen onder de tuin. Wat betreft de zich in de tuin bevindende botten: zo'n 20 tot 25 jaar geleden ging een zoontje van een contactpersoon regelmatig met de kinderen Snep spelen: soms "voetbalden" ze dan met schedels uit de tuin.

Verdere informatie over de heer Snep: als huurder van de pastorie en de tuin geniet hij huurbescherming en deze buit hij optimaal uit, d.w.z. hij zal niet zomaar het pand verlaten, ook al woont hij alleen of met zijn tweeën in de pastorie. Destijds, vertelt men, heeft diens vader de pastorie met zijn zoon en echtgenote als huurder kunnen "vullen", omdat enkele leden van het kerkbestuur Sneps vader van het werk goed kenden, en omdat de pastoor van destijds liever in zijn eigen bungalow wilde blijven wonen dan verhuizen naar de pastorie.

- Rechts van de tuin, 't Hofke 5, staat de woning van de familie Saris. Zij hebben ongeveer 25 jaar geleden een stukje grond van de parochie gekocht, wat nu dus een deel van hun achtertuin is. Daar staat ook een oude muur, als afscheiding met de burens. Bij het opzetten van de tuin kwamen zeer veel botten tevoorschijn die de heer

Saris destijds in overleg met pastoor Vogels in de grond van de tuin aan de andere zijde van zijn garage verzameld begraven heeft. Het zou gaan om ongeveer 6 kruiwagens en botten.

145 Het koor en de apsis van de oude kerk lagen op die plaats, en de kerk was omgeven door een kerkhof, zoals ook duidelijk op de foto's van 1888 te zien is.

Er is een bijkomende probleem dat al jaren speelt: in de pastorietuin staat al vele jaren een zeer grote ceder, duidelijk ouder dan 50 jaar. Bij al heel wat stormen is de heer Saris bang dat een afgevalen tak zijn huis beschadigt. In januari 2007 is dat ook gebeurd. De Dienst van Stedelijke Ontwikkeling en Beheer heeft zich er toen 150 nog mee bezig gehouden.

Lang daarvoor was er een kapvergunning voor deze boom afgegeven. Op kosten van Saris zou met een kraan de boom uit de tuin - de positie moet midden in de vroegere kerk zijn - gehaald worden, maar is het kappen op het laatste moment niet doorgegaan. Snep heeft via een rechtszaak die in den Bosch werd gehouden voorkomen dat het kappen 155 later alsnog wel plaats vond. Saris heeft enorme overlast van de boom. In de tuin van Saris liggen vlak onder de grond gemetselde rechthoeken, zeer waarschijnlijk graven.

- Enkele huizen verder, ongeveer 10 m van de rooilijn, ligt de zeer oude boerderij 't Hofke 13 (in de volksmond: de boerderij van van Poppel). Deze boerderij is in de negentiger jaren door de Archeologische Dienst van de gemeente Eindhoven intensief 160 onderzocht. Ook is voor m.i. enorme uitgaven alleen uitwendig de boerderij

"opgekalefaterd", maar sinds die tijd staat het pand leeg... hoewel er een man van ongeveer 40 jaar met toestemming van de gemeente woont en dat leegstaan dus relatief is. Daarachter bevindt zich een enorm groot terrein, zeer diep en ook breed, want het 165 loopt achter tot voorbij het Oude Raadhuis door. De gemeente koestert al vele jaren

het plan om een (ongeveer) zestigtal woningen achter de boerderij te bouwen, maar waarschijnlijk zal het de komende 5 tot 8 jaar wel een wens blijven. Oppervlakte 170 geschat op 3000 m², hierop, hierin vind je aan het oppervlak stukjes lei van het dak van de oude kerk en bijvoorbeeld dakpanresten van de ingestorte oude schuur op het

terrein. Verder een open terrein, er scharrelen wat kippen rond. Er loopt een stukje 175 muur, zeer waarschijnlijk een restant van de ommuring van de oude kerk. Een stuk is overigens ingestort. Opvallend is de aanwezigheid van een grote (geschat 3 m

doorsnee) betonnen put, wellicht een vernieuwde versie van de cisterne, die zich daar ergens ondergronds zou kunnen bevinden. 180

Op één van de foto's van Adolph Mulder is een zeer lange gresbuis te zien van het dak van de sacristie tot boven de dakgoot met een T-vormig eindstuk. 175 - Schuin daartegenover staat de oude pastorie, deze behoort dus uitdrukkelijk samen bij de afgebroken kerk. De huidige eigenaars wonen daar nu ongeveer 7 jaar, en hebben het interieur met nieuwe materialen in de oude staat proberen terug te brengen,

tenminste zoals ze denken dat hoe dat er van binnen heeft uitgezien. Het 180 karakteristieke klokje op het dak is al jaren geleden verwijderd, maar zal waarschijnlijk nog dit jaar terug geplaatst worden.

- Terug om de hoek naar de spoorlijn-overgang vinden we dan nog de oude gebouwen van restaurant de Merckthoeve.

- Deze gebouwen waren al rond 1890 aanwezig. Alle verdere, op de foto's van 1888 185 aanwezige gebouwen, zijn verder afgebroken.

Opgravingen van 1993, andere overblijfselen van de oude kerk

Bij de opgravingen van 1993, nog meer naar het oosten, zijn o.a. fragmenten van de dakleien en de gebrandschilderde ramen van de oude kerk tevoorschijn gekomen.

190 Bovendien een stenen Christus met kruis, wellicht een deel van de kruisweg in de kerk. De puin-resten zijn uiteindelijk gebruikt voor de verharding van enkele wegen in de buurt. De kerk is te koop gezet, maar er zijn klaarblijkelijk geen kopers voor gevonden.

195 De toestand van de boerderij 't Hofke 13 is alarmerend!

In het recente verleden is het dak van 't Hofke van gemeentewege voorzien van een nieuwe bedekking en ook de muur aan straatzijde is vernieuwd of verstevigd, ofwel 200 voorzien van een betonnen laag. De toestand van de rest van de boerderij in al zijn facetten is alarmerend: er zijn al scheuren in de zijwand en achterwand te zien, de binnenmuren zijn zo vervallen dat je ze met een moker wel weg kunt slaan, de voorzieningen van water en elektriciteit worden letterlijk met touwtjes en slangetjes aan elkaar verbonden. Een stuk vloer van de eerste verdieping lijkt elk ogenblik naar beneden te kunnen komen.

205 *De boerderij zou onder normale omstandigheden zeker een onbewoonbaar verklaarde woning zijn.*

De tijdelijke en enige gebruiker Remco heeft het stalgedeelte dat er wel redelijk

210 uitziet netjes voorzien van stellingen e.d. waarop talloze spullen liggen en staan. Buiten in de "tuin" wordt dit opslaggedeelte voortgezet. De daarachter gelegen schuur is een bouwval, geen dak meer, kan ook elke moment nog verder ineensstorten. Ook daaromheen weer spullen van de gebruiker.

215 De tuin, waarop bijna elke Eindhovenenaar stinkend jaloers zou zijn vanwege ligging en grootte, is gedeeltelijk gemaaid en daar scharrelen enige kippen rond. Meer naar achter is het een berenklauwenbos. Een deel van de (zeer oude) muur tussen de pastorietuin is over een lengte van meer dan 10 m ingestort. Dit was een deel van de ommuring van de oude kerk, en is als zodanig het nog enige zichtbare restant van de in 1891 afgebroken Martinuskerk.

Op een stukje omgespitte grond vlakbij de muur liggen de stukken lei van het dak van de afgebroken kerk op de grond. Daar ook staat een oude caravan...

220 Dat er op dit stuk grond nog werkelijk nieuwbouw zal komen binnen - zeg - tien jaar is zeer onwaarschijnlijk. De verloedering voort laten gaan is echter m.i. ontoelaatbaar.

Opmetingen van 1888 door A. Mulder en kranten-artikeltjes

225 11, 12 en 13 december 1888 **Rooms-Katholieke Kerk te Tongelre**
BT-021609: Kerk van der R.K. Gemeente te Tongelre. N.Braband.
BT-021610: Kerk van der R.K. Gemeente te Tongelre.
BT-021611: Kerk van der R.K. Gemeente te Tongelre.
Hierbij behoren vier foto's 17.039, 17.040, 4.559, 4.560 (in spiegelbeeld!)

230 Tevens zijn een reeks papieren aanwezig met maat-aantekeningen van het exterieur van de Sint Martinuskerk te Tongelre.

[18881212] 0 omslag Martinuskerk te Tongelre -1-
[18881212] 00 datering Martinuskerk te Tongelre -1-
235 [18881212] 000 toelichting Martinuskerk te Tongelre -1-
[18881212] 1 grondplan Martinuskerk te Tongelre -1-
[18881212] 1 raamprofielen Martinuskerk te Tongelre -1-
[18881212] 1 grondplan oost Martinuskerk te Tongelre -1-
[18881212] 1 grondplan west Martinuskerk te Tongelre -1-
240 [18881212] 2 bovendeel toren Martinuskerk te Tongelre -1-
[18881212] 2 toren Martinuskerk te Tongelre -1-
[18881212] 2 voorfront Martinuskerk te Tongelre -1-
[18881212] 3 achterzijde Martinuskerk te Tongelre -1-
[18881212] 4 dakfragment Martinuskerk te Tongelre -1-
245 [18881212] 4 schets nok Martinuskerk te Tongelre -1-
[18881212] 5 bovenramen Martinuskerk te Tongelre -1-
[18881212] 7 afmetingen zijschip rechts Martinuskerk te Tongelre -1-
[18881212] 7 schets rechterzijde Martinuskerk te Tongelre -1-
[18881212] 7 zijbeuk en koor rechts Martinuskerk te Tongelre -1-
250 [18881212] 9 sacristie Martinuskerk te Tongelre -1-

[Verdere notities m.b.t. de bouw van de nieuwe en de afbraak van de oude kerken vinden we bovendien in de Meijerijsche Courant:

255 13 maart 1886 overleden 14 maanden benoeming Pastoor te Klein Tongelre; J.J. Meulenhoff
24 maart 1886 benoeming Pastoor Tongelre kerk; C.M. van Kessel
25 juli 1888 aanbesteding verslag
15 februari 1890 huis voor de nieuwe kerk om af te breken te koop
15 maart 1890 afbraak huis staande voor de Nieuwe Kerk Tongelre, metselaar; Willem van der Wiel

260 1 oktober 1890 **Voor Afbraak te Koop**, de oude Kerk van Tongelre, bij Eindhoven, bij inschrijving. Billetten moeten franco ingeleverd worden vóór 12 October, Pastorij Tongelre. Inlichtingen aangaande conditiën geeft G. VAN POPPEL, Kerkmeester.

265 26 november 1890 **Uit de hand te Koop: Eene groote partij Eiken Brandhout**, aan de TONGELRESCHER KERK.

4 april 1891 **Jhr. E. de Kuijper**, Notaris te Eindhoven, zal op maandag 18 april 1891, afbraak te koop oude kerk, ten 10 ure voormiddag, te Tongelre, ter plaatse, op verzoek van den Heer LUCAS BOOG, aannemer te Dubbeldam, Publiek Verkoopen;

270 **Den afbraak van de oude Kerk te Tongelre**, waarbij eene groote partij Planken en Ribben, heele en halve Steenen (oude), benevens de Fundeering.
Posten tot en met f3.- à contant, overigens betaaldag 1 October 1891.
9 mei 1891 inwijding]